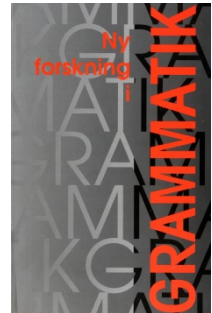

Ny Forskning i Grammatik

Titel: Supinum i dansk og svensk
Forfatter: Peter Juul Nielsen
Kilde: Ny Forskning i Grammatik 19, 2012, s. 181-198
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2012

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Supinum i dansk og svensk

Peter Juul Nielsen

1. Indledning

I både dansk og svensk findes der en infinit verbalform kaldet supinum som bruges i komplekse verbalkonstruktioner, under normale vilkår sammen med et finit verbum der fastlægger modus og deiktisk tempus. Verbalformen supinum er relateret til perfektum participium, men den adskiller sig fra participiet med hensyn til både morfologi og syntaks (jf. GDS: 206-207, 670-673; Diderichsen 1976: 67-69; SAG: II, 543-545).¹ Formålet med denne artikel er at kaste lys på hvad der er verbalformen supinums bidrag i de konstruktioner hvor den optræder.

Et verbum i supinum består af to elementer: en verbalstamme og et supinum-morfem, og det er supinum-morfemet som tegn med indhold og udtryk jeg undersøger. Supinums eget kodede indhold isoleres gennem en analyse af supinumkonstruktionerne i dansk og svensk. Konstruktionernes indholdselementer placeres hos de udtrykselementer som konstruktionerne består af, for dermed at vise hvad supinum bidrager med – og hvad supinum ikke bidrager med – i samarbejdet med konstruktionernes andre tegn. Jeg vil koncentrere mig om hvordan supinum-morfemet samarbejder med verbalstammen og hjælpeverberne.

I afsnit 2 gennemgår jeg supinums morfologiske opbygning i dansk og svensk, og i afsnit 3 beskrives supinums funktion i de to sprog. I afsnit 4 præsenteres og diskuteres begrebet indeksikalitet med fokus på hvordan viden om samtidigt tilstedeværende størrelser kan opfattes som kodet indhold, og i afsnit 5 analyseres supinums indeksikalske og symbolske funktioner i dansk og svensk. I afsnit 6 konkluderes det at forskellen mellem dansk og svensk netop kan beskrives ud fra forskellen på det indeksikalske og det symbolske, og at forskellen viser en klar korrespondance mellem morfologiske og syntaktiske forskelle.

---

1. GDS = *Grammatik over det Danske Sprog* (Hansen & Heltoft 2011); SAG = *Svenska Akademiens grammatik* (Telemann, Hellberg & Andersson 1999) bd. I-IV.

2. Supinums morfologi

Der er naturligt nok mange fællestræk mellem de to østnordiske sprog dansk og svensk i de grammatiske systemer i almindelighed og også hvad angår supinums morfologiske karakteristika. Der er fællestræk både hvad angår dannelse af supinumformen og den systemiske kontekst, altså systemet af verbalformer. I dette afsnit gennemgås dannelsen af supinumformen i de to sprog.

2.1. Den danske supinums morfologi

Verbets supinumform dannes ved kombination af en verbalstamme og supinum morfemet som har udtrykket *-et* eller *-t*:

- (1) mal-et, giv-et, spis-t, skud-t

Dansk supinum har ingen morfologi herudover, og heri ligger den morfologiske forskel mellem supinum og perfektum participium som bøjes i numerus og bestemthed (jf. GDS: 206). Supinum har således ingen diatesebøjning, og det er dermed praktisk taget den eneste verbalform der ikke har diatesebøjning. Her ses der bort fra imperativ som heller ikke har morfologisk diatesevalg, men til forskel fra supinum er der en helt umiddelbar semantisk motivation bag manglen på muligheden for at vælge morfologisk passiv frem for aktiv i imperativ: Udtrykssubjektets inagentive betydning i passiv blokerer som regel for kombination af passiv og imperativ på grund af sidstnævntes karakter af direktiv henvendelse med modtageren som subjekt.²

Fraværet af diatesemorfologi spiller en afgørende rolle i min analyse af den danske supinums funktion og kodning, jf. afsnit 5.1. Diateseløsheden skaber den fundamentale modsætning til infinitiv som netop har diatesebøjning:³

-
2. Forholdene omkring samtids infinit, som heller ikke udviser diatesebøjning, lades ude af betragtning, dels pga. formens mere perifere status ift. infinitiv og supinum, dels pga. uafklarede forhold vedrørende formens karakter af verbal eller ikke-verbal ordform (jf. Diderichsen 1976: 68; GDS: 670). Desuden findes der marginale, dialektale og/eller ældre eksempler på *s*-former af samtids infinit/præsens participium som i hvert fald i visse tilfælde kan tolkes som passivformer (*han er ventende(s)* (dvs. 'han ventes'), Diderichsen 1976: 68).
3. Anvendte forkortelser i morfologisk glossering: AKT: aktiv, INF: infinitiv, PAS: passiv, PERF: perfektum participium, PL: pluralis, SG: singularis, SUP: supinum.

- (2) spis-e-0 vs. spis-e-s
 spis-INF-AKT spis-INF-PAS

2.2. *Den svenske supinums morfologi*

I svensk dannes supinum af svage verber og stærke verber med vokalstamme ved at der til stammen føjes *-t*, *-tt* eller *-at*; af stærke konsonantstammer dannes supinum ved tilføjelse af *-it* (SAG: II, 551):

- (3) kasta-t, se-tt, lev-at, riv-it

I modsætning til dansk har den svenske supinum diatesemorfologi; der skal vælges mellem aktivt og passivt supinum:

- (4) jag har ät-it-0
 spise-SUP-AKT
 (5) kakan har ät-it-s
 spise-SUP-PAS

Dermed adskiller den svenske supinum sig altså ikke fra infinitiv ved fravær af morfologisk diatese, hvilket hænger sammen med en anderledes semantisk konfigurering af supinum i forhold til infinitiv i svensk, jf. afsnit 5.2.

2.3. *Morfologisk sammenligning*

I udgangspunktet er dansk og svensk supinum morfologisk set ret ens, men de adskiller sig fra hinanden med hensyn til fravær vs. tilstedeværelse af diatesevalg (jf. Diderichsen 1976: 70). Denne forskel er ikke blot en marginal og uskyldig detalje i et morfologisk subsystem; fravær eller tilstedeværelse af diatese er den morfologiske side af en større grammatisk forskel som bliver tydelig ved et kig på syntaksen, forstået som konstruktionspotentialer for supinum og de deraf afledte konklusioner om supinums semantik. Forskellene i potentialer beskrives i det følgende afsnit.

3. *Supinums funktion*

I dette afsnit gennemgås hovedtrækkene i brugen af supinum i dansk og svensk. Specielt for dansks vedkommende er forholdene komplekse, og analysen af supinumfunktion vil derfor fokusere på de forhold der er centrale for analysen af supinums bidrag. Nøglekategorierne i analysen er diatese, telicitet og retrospektivitet.

3.1. Funktion i dansk

I dansk benyttes supinum i flere forskellige konstruktioner, først og fremmest perfektum og perifrastisk passiv. Brugen af supinum og især kombinatorikken for supinum og forskellige hjælpeverber er yderst kompleks. I det følgende gennemgår jeg hovedtrækkene i anvendelsespotentialer for den danske supinum.

3.1.1. Perfektumkonstruktion

De sammensatte tempusformer præsens perfektum og præteritum perfektum dannes ved kombination af et verbum i supinum og et af de to hjælpeverber *have* og *være*.⁴ Valget af hjælpeverbum er kompliceret at gøre rede for (jf. Becker-Christensen 2001), men der udtrykkes en semantisk opposition, nemlig telicitet i tilknytning til subjektet (jf. GDS: 194-195, 676-677). Tilknytningen til subjektet handler om hvorvidt subjektet er genstand for en overgang. Konstruktionen med *have* er ikke forenelig med subjektsovergang og fungerer som default hjælpeverbum i perfektum:

- (6) han har spist kagen
- (7) han har sovet

Konstruktionen med *være* er forenelig med subjektsovergang:

- (8) han er faldet

Dette giver telicitetsopposition ved telicitetsneutrale intransitive verber, fx bevægelsesverber:

- (9) hun har gået   AKTIVITET, ATELISK
- (10) hun er gået   OVERGANG, TELISK

Der er altså en grammatisk opposition udtrykt i et lukket paradigme hvor der vælges mellem *have* og *være* som en telicitetsspecifikation til supinum.

---

4. Der findes desuden en konstruktion med kombination af supinum og *fi*: *hun fik sovet til middag*. Dette er dog ikke en rigtig temporal perfektum, men snarere en *achievement*-konstruktion (jf. Diderichsen 1976: 135; Vendler 1967: 103); *fi* er heller ikke et rigtigt hjælpeverbum da det stiller krav om humant agentivt subjekt (jf. GDS: 678-679).

3.1.2. *Perifrastisk passiv*

Supinum bruges også til dannelse af perifrastisk passiv i kombination med hjælpeverberne *blive* og *være*. Valget mellem de to hjælpeverber er igen udtryk for en semantisk opposition vedrørende telicitet (GDS: 630). Vælges *blive*, specificeres prædikationen i den perifrastiske passiv som dynamisk:

- (11) der bliver arbejdet på sagen
- (12) demonstranterne bliver skudt

Vælges der derimod *være*, specificeres prædikationen som statisk:

- (13) huset er ejet af staten
- (14) demonstranterne er skudt
- (15) der er arbejdet på sagen

Ved kombination med et overgangsverbum som i (14) udtrykker *være*-passiv den tilstand der følger efter den overgang som verbet benævner, dvs. der er et element af førtidighed i forhold til et senere referencetidspunkt. Denne retrospektivitet er dog ikke kodet i selve supinumformet.

Supinum som sådan betyder ikke 'der er foregået noget forud for referencetidspunktet', hvilket kan konstateres ved analyse af *blive*-passiv af aktivitetsverber såsom *drille* og *æe*, hvor der ikke beskrives en overgang:

- (16) drengen bliver drillet
- (17) børnene bliver æet på kinden

Der er ingen overgang, og der udtrykkes intet førtidigt med (16) og (17), og dermed kan supinumformen, på trods af dens brug i retrospektive tempora, ikke tilskrives noget element af retrospektivitet. Heller ikke kombinationen *være* + supinum låser konstruktionen fast på retrospektivitet som semantisk komponent, jf. statisk passiv af verber der er leksikalsk statiske som i eksempel (13).

3.1.3. *Kombination med være*

Som beskrevet ovenfor bruges *være* altså både til perfektum og til passiv, og kombinationen af *være* og supinumformet afgør således ikke om der er tale om den ene eller den anden konstruktion. Normalt vil verbalstammen afgøre hvad der er tale om; udtrykker verbet subjektsovergang, giver kombination

med *være* en aktiv perfektum (18), i andre tilfælde, fx når der udtrykkes objektsovergang, bliver resultatet statisk passiv (19):

- (18) *falde* → Perfektum, aktiv: *hun er faldet*
 (19) *dræbe* → Statisk passiv: *hun er dræbt*

Igen ser vi at statisk passiv af overgangsverber implicerer retrospektivitet uden at dette er kodet i supinum selv. Der findes imidlertid verber som ikke entydiggør tvetydigheden i *være* + supinum.

Ergative – eller kausativitetsvekslende – verber er neutrale mht. fordelingen af de semantiske roller inkausativ og kausativ, og ved ergative overgangsverber, fx *vælte*, betyder det neutralitet mht. subjekts- eller objektsovergang. Dette fastlægges syntaktisk ved valg mellem transitiv og intransitiv når verberne optræder som simplexverbaler (jf. GDS: 1274-1276). Når de ergative verber i supinumform kombineres med de tre hjælpeverber, fremkommer følgende mønster:

- (20) stormen har væltet træet   AKTIV PERFEKTUM
 (21) *træet har væltet
 (22) træet blev væltet   PASSIV, DYNAMISK
 (23) træet er væltet   NEUTRAL: aktiv perfektum eller statisk passiv

Kombination med *have* i (20) giver objektsovergang, hvilket umuliggør konstruktion uden objekt, jf. (21), da dette er inkompatibelt med rolletilskrivningen i intransitiv konstruktion (subjektsovergang). Kombination med *blive* i (22) udtrykker overgang i forhold til udtrykssubjektet i den forventede dynamiske passiv.⁵ Også kombinationen med *være* resulterer i at referenten for udtrykssubjektet udsættes for overgangen, men her stopper specifikationen: hvorvidt *træet* i (23) skal tolkes som intransitivt indholdsobjekt i en aktiv perfektum eller som indholdsobjekt i en statisk passiv, er åbent og må afgøres kontekstuelt.

Brugen af *være* i både aktiv og passiv konstruktion og i såvel passiv uden overgang som passiv med overgang (jf. (13) og (14)) viser at *være* er neutralt mht.

5. Passiven betyder at det er indholdsobjektet der undergår forandringen; objektet realiseres som udtryksobjekt, og konstruktionen implicerer et i denne sætning ikke-realiseret argument: en agentiv eller kausativ størrelse der forårsager overgangen.

konstruktionens diatese og telicitet (overgang/ikke-overgang). Derfor sendes specifikationen så at sige videre til verbalstammen hvis kodning oftest resulterer i en fastlæggelse af diatese og telicitet. Hvis stammen er et kausativitetsneutralt ergativt verbum, forbliver diatese uspecificeret.⁶

3.1.4. Øvrige konstruktioner

Blandt de øvrige konstruktioner som supinum indgår i, er de to vigtigste objekt med supinum og subjekt med supinum (GDS: 925-930). I disse konstruktioner danner supinum komplekst prædikat sammen med et styrende verbum. I objekt med supinum udtrykker det styrende verbum ønske, krav, forventning eller meddelelse, og i subjekt med supinum har verbet epistemisk karakter og angiver grad af sikkerhed. Her kombineres supinum ikke med hjælpeverbum, men opfører sig mht. diatese som konstruktionen med *være*; her først eksempler på objekt med supinum af et transitivt overgangsverbum (24) som resulterer i en passiv indlejret prædikation, og et intransitivt overgangsverbum (25) som giver en aktiv indlejret prædikation:

- (24) ministeren krævede dem fyret   PASSIV (jf. de er fyret)
 (25) man melder kongen vel ankommet   AKTIV (jf. kongen er vel ankommet)

Konstruktionen subjekt med supinum eksemplificeres med transitivt overgangsverbum (26), intransitivt overgangsverbum (27) og ergativt overgangsverbum (28).

- (26) kongen formodes dræbt   PASSIV (jf. kongen er dræbt)
 (27) manden menes faldet i vandet   AKTIV (jf. manden er faldet i vandet)
 (28) katten hævdes druknet   NEUTRAL (jf. katten er druknet)

Konstruktionerne med transitivt og intransitivt overgangsverbum opfører sig som ved objekt med supinum. Som angivet er eksempel (28) neutralt mht. diatese (jf. GDS: 929), helt parallelt med konstruktionen med *være* + supinum: Sætningen må tolkes enten som *man hævder at X druknede katten* eller som *man hævder at katten druknede*.

6. Telicitet vil normalt være specificeret da de fleste ergative verber er fødte overgangsverber; ved de få overgangsneutrale ergative verber, fx *køge* (jf. GDS: 1274), synes valget af *være* som hjælpeverbum at medføre overgangstolkning hvorved teliciteten er fikseret.

Supinumkonstruktion uden hjælpeverbum opfører sig altså som konstruktion med *være*. Dette er ikke helt uventet da verbet *være* ud over den abstrakte kodning *statisk* (i opposition til fx den dynamiske *blive*, jf. *være vred* vs. *blive vred*) er et semantiske vagt, neutralt verbum. Diatesespecifikationen sendes videre til stammen; når stammen er neutral, er konstruktionen uspecificeret for diatese.

3.1.5. Opsummering

Det kan ud fra ovenstående konkluderes at den danske supinum ikke har nogen specifikation af diatese; supinumkonstruktionernes diatese specificeres gennem valget af hjælpeverbum og valget af verbalstamme. Supinum har heller ingen specifikation af telicitet; det overlades til paradigmet af hjælpeverber som selvfølgelig samarbejder med den leksikalske kodning af telicitet i hovedverbets stamme. Supinum som sådan udtrykker dermed ikke *tilstand* som det hævdes i Christensen & Christensen (2005: 109).⁷ Fraværet af telicitetsspecifikation betyder at supinum ikke har nogen specifikation i forhold til overgang vs. ikke-overgang, hvilket har konsekvenser for analysen af hvorvidt der er kodet retrospektivitet i supinumorfemet.

Intuitivt er det nærliggende at beskrive supinums indhold som en eller anden form for retrospektivitet, jf. betegnelsen perfektum participium som, om ikke andet terminologihistorisk, hæfter sig ved afsluttethed og dermed overgang fra én situation til en anden med perspektivet rettet fra den anden mod den første. GDS forholder sig ikke helt klart til spørgsmålet; supinum omtales ét sted som formen der betyder usamtidighed i prædikativiske konstruktioner, nemlig perifrastisk passiv (GDS: 670), men et andet sted som en form der netop i perfektumkonstruktion får betydningen usamtidighed (GDS: 205). Imidlertid er retrospektiviteten en betydningskomponent som er betinget af valget af hjælpeverbum (nemlig valg af et af perfektums hjælpeverber) eller en indlejret sekundær komponent der er betinget af verbalstammen (ved *være*-passiv hvor overgangsverber implicerer en forudgående situation og overgang til en ny). Således har den danske supinum som morfologisk tegn betragtet ikke nogen kodning af retrospektivitet.

---

7. Christensen & Christensen skelner ikke mellem supinum og perfektum participium; de skriver om perfektum participium som samlebetegnelse at den “[g]enerelt har ... til opgave at formidle en tilstand, meget ofte en **eftertilstand**” (2005: 109, fremhævelse iflg. forlæg).

3.2. Funktion i svensk: perfektumkonstruktion

Supinum har en meget mere begrænset anvendelse i svensk idet den udelukkende benyttes til perfektumkonstruktion (SAG: II, 551, III, 272-274, jf. GDS: 205). Det eneste hjælpeverbum der anvendes i kombination med supinum, er *ha* som etymologisk svarer til dansk *have*, men som har en anden funktion og kodning i kraft af at det er det eneste hjælpeverbum. Der findes konstruktion med *få* som i dansk, men det er heller ikke i svensk et ægte hjælpeverbum (det styrer subjektet som skal være human agent, jf. SAG: III, 274). *Ha* bruges uanset om der dannes perfektumkonstruktion med transitive verber (29) eller intransitive verber (30), verber med subjekts- overgang (31) eller verber uden (29), og telicitetsneutrale intransitiver (32).

- (29) Lasse har ät-it-0 kakan
spise-SUP-AKT
- (30) Lasse har gråt-it-0
græde-SUP-AKT
- (31) Lasse har fall-it-0
falde-SUP-AKT
- (32) Lasse har gå-t-0 (hem/runt)
gå-SUP-AKT

Bemærk at (32) kan tolkes såvel telisk som atelisk (og at konstruktionen kan entydiggøres med telisk eller atelisk adverbium). Diatesen betyder at der dannes passiv perfektum med supinum som stadig kombineres med *ha*:

- (33) kakan har ät-it-s
spise-SUP-PAS
- (34) det har arbeta-t-s mycket
arbejde-SUP-PAS
- (35) huset har äg-t-s av nykterhetsrörelsen
eje-SUP-PAS

Det svenske perfektumsystem er således enklere og mere systematisk end det danske i den forstand at der kun er ét hjælpeverbum (og dermed ikke nogen afstemning af valget af hjælpeverbum i forhold til leksikalsk semantik), at supinum kun bruges til perfektum, og at diatese specificeres som en regelmæssig morfologisk opposition.

3.2.1. Svensk perifrastisk passiv med *participium*

I modsætning til i dansk dannes den svenske perifrastiske passiv ikke med supinum, men med perfektum participium. Denne adjektiviske verbalafledning bøjes nominalt og skal kongruere med subjektet i numerus som en prædikativkonstruktion, her med eksempler på passiv med participium af et stærktbøjet verbum (36a og 36b) og et svagtbøjet verbum (37a og 37b):

- (36a) demonstranten blev skjut-en-0
skyde-PERF-SG
- (36b) demonstranterna blev skjut-n-a
skyde-PERF-PL
- (37a) hon blev häkta-d-0
arrestere-PERF-SG
- (37b) dom blev häkta-d-e
arrestere-PERF-PL

Den perifrastiske passiv ligner altså en regulær prædikativkonstruktion, og man kan overveje om der er tale om en egentlig grammatikaliseret passiv eller bare en prædikativkonstruktion med passiv funktion på etisk, men ikke emisk niveau (jf. Dyvik 1980: 100-106). Under alle omstændigheder er perifrastisk passiv klart afgrænset i forhold til supinumformen og perfektumkonstruktionen.

3.2.2. *Supinum betyder retrospektivitet*

På grund af supinums eksklusive funktion i svensk ved man at der er tale om en perfektumkonstruktion når der optræder en supinum, i modsætning til forholdene i dansk. Dermed ved man også at der udtrykkes retrospektivitet, altså førtidige forhold i et efterfølgende referencetidspunkts perspektiv. Man kan således konkludere at svensk supinum koder retrospektivitet.

3.2.3. *Hjælpeverbet er redundant*

Hvor de danske hjælpeverber specificerer telicitet og indgår i fastlæggelse af perfektum vs. passivkonstruktion, bidrager det svenske *ha* ikke med meget. Verbet er bærer af modus-/tempus-morfologi, men udover som modus-/tempusbærer er *ha* redundant. Dette er grundlaget for at *ha* er optionelt i kontekster med markering af modus/tempus på højere niveau (pladsen for det mulige, men udeladte hjælpeverbum markeres med underscore):

(38) hon berättade att hon __ ätit kakan

(39) hon kunde __ ätit kakan

I (38) er modus og deiktisk tempus fastlagt af verbet *berättade* i oversætningen, og i (39) er disse kategorier fastlagt i det finitte modalverbum *kunde*.

Redundansen i *ha* som hjælpeverbum i svensk står i modsætning til de vigtige, ikke-redundante semantiske specifikationer der knytter sig til supinum hjælpeverber i dansk, jf. 3.1.5. og 5.1.

4. Indeksikalitet

Forskellene mellem supinum i dansk og svensk og anvendelsen af supinum i de to sprog betyder at dansk og svensk supinum må gives forskellige semantiske beskrivelser; de betyder forskellige ting. Som teoretisk værktøj til denne beskrivelse vil jeg bruge begrebet indeksikalitet.

Peirce skelner som bekendt mellem tre tegntyper: symbol, ikon og indeks (jf. Shapiro 1983: 39-45). Forskellen mellem disse tre typer – eller tegnfunktioner – er beskrevet af Anttila således:

Symbols entail learned associations between form and meaning, indexes express material relation (factual, existential contiguity) between meaning and form (smoke for 'fire', in language *now, here, I*), and icons express formal, factual similarity between meaning and the meaning carrier (photos, *peep, thump*, etc.) (Anttila 1975: 10-11).

Eksemplerne på sproglige indekser er her deiktiske størrelser såsom personlige pronominer. Udover sådanne situationelle sproglige indekser kan man også beskrive strukturelle indekser der har som tegnfunktion at pege på noget andet end sig selv i den sproglige kontekst, internt i strukturen. Dette har Anttila m.fl. (bl.a. Andersen (1980: 27-30; 2008: 29-30)) beskrevet for allomorfer.

4.1. Allomorfer som indekser

Ved bundne allomorfer bestemmes valget af allomorf af den kontekst som tegnet optræder i. Såvel stammer som bøjningsendelser kan udvise allomorfi, og Anttila giver et eksempel på indflydelsen fra konteksten i valget af allomorfer for adjektivstammen *sane* i engelsk (Anttila 1975: 12):

(40) sane vs. san-ity [seyn] vs. [san]-

Eksempel (40) viser at den allomorfske variation i vokalværdi, [ey] vs. [a], er bestemt af hvorvidt adjektivstammen skal fungere som adjektiv eller skal indgå i afledning, fx til substantiv med tilføjelsen af *-ity*. Dette giver allomorferne en indeksikalsk funktion: De peger på deres kontekst. Anttila skriver om allomorfernes indeksikalske funktion:

Allomorphs ... represent rationalized variety by adding a considerable indexical overlay to morphemes ... they refer beyond their own boundaries ... they exemplify contiguity within the structure of grammar (Anttila 1975: 13).

Allomorfi-indeksikaliteten, og andre former for indeksikalitet der måtte bero på forskellige manifestationer af samme størrelse, fokuserer på tilskrivning af semiotiske funktioner til varianter. Imidlertid kan den strukturelle indeksikalitet bredes ud til også at dække udpegende funktion i kraft af en størrelses blotte tilstedeværelse, uanset om der foreligger variation eller ej.

4.2. Medfølgende viden om kookkurens

Udpegningen af samtidigt tilstedeværende størrelser finder i princippet sted i alle de tilfælde hvor tilstedeværelsen af et sprogligt tegn X er forbundet med tilstedeværelsen af noget andet. Denne bredere form for strukturel indeksikalitet kan defineres som *medfølgende viden om kookkurens* – altså: hvad man ved om samtidigt tilstedeværende størrelser når X optræder. Hvis X er forbundet med en sådan viden om kookkurens, er X et tegn med indeksikalsk funktion, og jo mere vægt der ligger på denne funktion, jo mere præger indeksikaliteten det pågældende tegns semiotiske profil.

Udpegning af andre størrelser i syntagmet er knyttet til afhængighedsrelationer. Hvis X aldrig optræder uden tilstedeværelse af Y – hvilket jo er betingelsen for at viden om kookkurens kan etableres som en del af den semiotiske kode – er X afhængig af Y (ingen X uden Y). Dermed kan strukturel indeksikalitet forbindes med teorier om syntaktisk dependens, hvorved den strukturelle indeksikalitet bliver en semiotisk vinkel på syntaktisk struktur. Med den kohærensfunction der ligger i at signalere kontekstuelle sammenhænge, kan strukturel indeksikalitet, forstået som viden om kookkurens, anses for en udfoldning af det funktionelle grundlag for dependensbaseret grammatisk

struktur. Indeksikaliteten i dependensstrukturer er et emne der kalder på yderligere analyse, hvilket der dog ikke er plads til i nærværende artikel.

En størrelses indeksikalske funktion kan være at pege på tilstedeværelse af semantiske komponenter som størrelsen selv mangler, og dette er en pointe i forhold til den danske supinum.

5. Supinums indeksikalske og symbolske funktion i dansk og svensk

På baggrund af beskrivelsen af supinums funktion i dansk og svensk i afsnit 3 og med den semiotiske analyse af tegnfunktion og strukturel indeksikalitet som teoretisk redskab er det muligt at formulere en præcis beskrivelse af forskellen på dansk og svensk supinum. Netop det strukturelle indeksikalitetsbegreb kan anvendes til at begribe den tilsyneladende tomme indholdsside i det danske morfologiske tegn supinum. I forbindelse hermed kan der kastes lys over forholdet mellem supinum og infinitiv i dansk såvel som i svensk. Hermed knyttes forståelsen af supinum til denne forms rolle i relation til resten af infinitivsystemet i overensstemmelse med klassiske strukturelle analyseprincipper.

5.1. Dansk supinums indeksikalske funktion

Den danske supinums fundamentale funktion er indeksikalsk. Supinum peger på to kookkurensener. For det første udpeges supinums hjælpeverbumparadigme. Ved fravær af et hjælpeverbum, som i konstruktionerne objekt og subjekt med supinum, opfører helheden sig som konstruktion med *være*, og man kan derfor beskrive fraværet af et eksplicit hjælpeverbum som en nulvariant af *være*, jf. afsnit 3.1.4. For det andet peger supinum på diatesespecifikation, og denne funktion er knyttet til det morfologiske grundlag for supinums indeksikalske karakter. Supinums indeksikalitet beror på samarbejdsafhængigheden som er forbundet med fraværet af egen diatesemorfologi; idet supinum "mangler" et diatesevalg, som ellers er en gennemgående grammatisk kategori i verbalformernes morfologi, kalder supinum på en specifikation af diatese i den syntagmatiske kontekst. Dermed kan man sige at manglen på diatesespecifikation er grundlaget for eller ligefrem årsagen til den indeksikalske funktion.

Diateseløsheden og den indeksikalske funktion er kernen i supinums oppositionelle forhold til infinitiv og dermed i det strukturelle valg mellem supinum og

infinitiv. Den danske infinitiv har det tilfælles med supinum at dens semantik forekommer uhyre vag og vanskelig at definere med positive, konceptuelle begreber. Ofte omtales infinitiv som den verbalform der ikke bidrager med andet end verbalstammens indhold (jf. Haspelmath 1989: 287; Jakobson 1971: 142), eller den betegnes negativt som verbalformen der mangler person- og numerusbøjning (i fx latin) eller, for dansks vedkommende, formen uden tempus- og modusvalg (GDS: 667). De nominale funktioner som fx subjekt (*at skrive er skønt*) knytter sig til *at*-infinitiv som i GDS netop betegnes som den nominale infinitiv dannet ved afledning med *at* i modsætning til den verbale infinitiv (nul-infinitiv, GDS: 206). Idet supinum ikke synes at have nogen specificerbar symbolsk betydning – fx et konceptuelt indhold som retrospektivitet – må man undre sig over hvad der egentlig udgør indholdskontrasten mellem supinum og infinitiv og motiverer opretholdelsen af adskillelsen mellem dem. Med redegørelsen for supinums indeksikalske funktion baseret på diateseløshed kan det semantiske domæne for oppositionen mellem supinum og infinitiv udpeges som det komplekse fænomen diateseindeksering, et abstrakt og meget strukturelt indholdsfelt der giver instrukser om relationer og samarbejdsstruktur i de syntagmer som infinitterne indgår i. Det komplekse i diateseindekseringen ligger i måden hvorpå hjælpeverberne og de kategorier der specificeres af disse, er inddraget i den indeksikalitet der altså findes hos supinum, men som er fraværende – eller som i hvert fald har en helt anden karakter – hos infinitiv. Den nærmere karakteristik af infinitivs semiotiske profil og sammenstilling af symbolsk og indeksikalsk funktion kan udover det her antydede ikke udfoldes yderligere i denne sammenhæng.

5.2. *Svensk supinums symbolske semiotiske profil*

Svensk supinum har ikke den samme form for indeksikalske karakter som den danske. Den har en ganske klar symbolsk funktion idet den som beskrevet i afsnit 3.2. udtrykker retrospektivitet. Dermed er der en klar symbolsk, konceptuel relation og opposition mellem supinum og infinitiv i svensk: de to verbalformer udtrykker retrospektivitet vs. non-retrospektivitet (infinitiv tager ikke stilling til retrospektivitet, men får oftest tolkning i kontrast til retrospektivitet, nemlig som samtidig eller konsekutiv i forhold til et finit, jf. SAG: III, 606-607, 616-617).⁸ Den indeksikalske funktion der i dansk er knyttet til det

---

8. For at en infinitivhelhed skal kunne betegne retrospektivitet, eller forudgående begivenhed, skal der vælges perfektums infinitiv, dvs. *ha* i infinitiv (evt. udeladt, jf. 3.2.4) + supinum (SAG: III, 617). Det er dermed under alle omstændigheder supinum der udtrykker retrospektiviteten.

at kalde på en ekstern diatesespecifikation, er naturligt nok fraværende idet svensk supinum jo har sin egen tilknyttede morfologiske diatese.

Supinums hjælpeverbum *ha* er derimod indeksikalsk. Som grammatisk verbalstamme bærer *ha* tempus/modus-bøjningen, men udover denne funktion som vehikel for finithed er hjælpeverbet rent indeks for supinum. Netop denne eksklusivt indeksikalske funktion gør *ha* optionelt i kontekster med anden fastlæggelse af tempus/modus; optionaliteten er baseret på redundans og fravær af symbolsk kerne. Den danske hjælpeverbumskategori er ikke optionel fordi den har mere indhold end blot som tempus/modus-bærer og supinumindeks.

6. Konklusion

På trods af generelle ligheder mellem dansk og svensk og på trods af at supinums form og funktion i de to sprog ved første øjekast måtte forekomme næsten identiske, viser den her præsenterede analyse at der er væsentlige forskelle melle sprogene på dette punkt. For at indfange og beskrive forholdene omkring supinum i de to sprog hver især og forskellene mellem dem har det vist sig nyttigt at anlægge et semiotisk perspektiv på kodningen i morfologiske tegn hvor begrebet indeksikalitet spiller en central rolle, særligt som en undersøgelse af medfølgende viden om kookkurensen.

Endskønt den danske supinum har som primær funktion at indgå i de retrospektive tempora – perfektumkonstruktionerne – og i perifrastisk passiv, koder supinum morfemet ikke retrospektivitet eller passiv. Verbalformen supinum ‘mangler’ diatese, hvorfor den kalder på diatesespecifikation i den konstruktions kontekst. Svensk supinum derimod koder retrospektivitet, netop fordi den er holdt ud fra perifrastisk passiv. Den svenske supinum har sin egen morfologiske diatese i form af bøjningsvalg mellem aktiv og passiv i tilknytning til supinumendelsen.

Dansk supinum har ikke et symbolsk indhold, men er rent indeksikalsk. Den har funktion som strukturelt indeks for diatese og for hjælpeverbumparadigmet (*have, blive og være* eller nulvarianten af *være*). Denne udpegende funktion skaber oppositionen til infinitiv fordi supinum ikke betyder retrospektivitet. Diateseløsheden og den dermed forbundne diateseindeksering er grundlaget for brugen af supinum til både perfektum, passiv og hjælpeverbum-

løse konstruktioner. Svensk supinum peger hverken på diatese eller på et hjælpeverbumparadigme. Den har det symbolske indhold retrospektivitet som oppositionsbasis i forhold til infinitiv, og fordi den har sin egen diatesespecifikation, bruges den ikke til perifrastisk passiv – det gør derimod netop det diateseløse participium.

Analysen af dansk og svensk supinums semiotiske profiler og den semiotiske organisering af konstruktioner med supinum og hjælpeverbum i de to sprog viser at dansk og svensk på dette punkt i store træk er spejlvendt organiseret: groft sagt er supinum i dansk indeksikalsk og hjælpeverbet symbolsk, mens supinum i svensk er symbolsk og hjælpeverbet indeksikalsk. Dermed træder sammenhængen mellem morfologisk og syntaktisk organisering tydeligt frem. Det syntaktiske samarbejde og den morfologiske kodning er forbundne aspekter der må analyseres som et komplekst grammatisk system; dette er dansk og svensk supinum et godt eksempel på.

Henvisninger

- Andersen, H. (1980). Morphological change: towards a typology, i J. Fisiak (red.) *Recent Developments in Historical Morphology*, Haag: Mouton, 1-50.
- Andersen, H. (2008). Grammaticalization in a speaker-oriented theory of change, i Th. Eythorsson (red.) *Grammatical change and linguistic theory. The Rosendal papers*, Amsterdam: John Benjamins, 1-44.
- Anttila, R. (1975). *The Indexical Element in Morphology*. Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, Vorträge 12. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- Becker-Christensen, C. (2001). Den grædte pige og lignende historier. Om perfektum participium efter *blive* og *være* og som adled, i P. Jarvad et al. (red.) *Sproglige åbninger. Festskrift til Erik Hansen 18. september 2001*, København: Hans Reitzels Forlag, 119-139.
- Christensen, R.Z. & L. Christensen (2005). *Dansk Grammatik*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Diderichsen, P. (1976). *Elementær Dansk Grammatik* (3. udg.). København: Gyldendal.
- Dyvik, H. (1980). Har gammelnorsk passiv?, i E. Hovdhaugen (red.) *The Nordic Languages and Modern Linguistics. Proceedings of the Fourth International Conference of Nordic and General Linguistics in Oslo 1980*, Oslo: Universitetsforlaget, 81-107.
- GDS = Hansen & Heltoft (2011).

- Hansen, E. & L. Heltoft (2011). *Grammatik over det Danske Sprog* (GDS). København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, i kommission hos Syddansk Universitetsforlag.
- Haspelmath, M. (1989). From purposive to infinitive – A universal path of grammaticalization, *Folia Linguistica Historica* 10 (1-2), 287-310.
- Jakobson, R. (1971). Shifters, verbal categories, and the Russian verb, *Selected Writings* II, Haag & Paris: Mouton, 130-147.
- SAG = Telemann, Hellberg & Andersson (1999).
- Shapiro, M. (1983). *The Sense of Grammar. Language as Semeiotic*. Bloomington: Indiana University Press.
- Telemann, U., S. Hellberg & E. Andersson (1999). *Svenska Akademiens grammatik* (SAG), bd. I-IV. Stockholm: Svenska Akademien.
- Vendler, Z. (1967). *Linguistics in Philosophy*. Ithaca & London: Cornell University Press.

